

SVEN FAGERBERG:

Pygmalion II

Jenny var på ett lysande humör. När hon drog av sig blusen sprakade det av gnistor, och när hon krupit ner i sin säng, släckt lampan och börjat tänka på den gångna dagen blänkta det ännu mera. Jenny hade fått en idé, en upplivande, berusande idé. I hennes grupp för dockteater, där hon antligen fick röra sig och söka efter möjligheter, skulle var och en skriva en pjäs att framföra och diskutera. Meningen var ingalunda att göra dem till författare, men skrivandet skulle öka deras insikt om dramats skelett och känslspröt, skärpa deras blick från åskådarpplats och måhända få dem att se med ett vänligare öga på andras misslyckanden.

På morgonen hade hon som vanligt sett en bild av Egon Mander i tidningen. Det hade funnits en tid då Eros eller någon annan kärlekskrank gud hade haft sin boning i Egon Mander, men besöket hade inte varat länge. Hennes egen förälskelse hade försvunnit lika snabbt, den hade gått över i ett förakt och en leda som så småningom drivit henne på flykt. Men när hon denna morgon betraktat bilden av Egon hade det inte funnits ett spår av ringaktning i hennes blick. Hon hade blivit neutral, och det kändes befriande skönt.

Vilka barnungar var inte dessa marxister, dessa män som inte kunde frigöra sig från 1800-talets romantik. Mander hade sin politiska slughet, sin talang för det demagogiska tonfallet, men i övrigt var han outvecklad. Vad hon egentligen tröttnat på var hans liv av händelser, som visade sig vara skröp, som gjorde henne själv till skröp.

Pygmalion II! Hennes idé var ännu så länge bara ett namn, men den lyste som

en liten sol och hade krafter som skulle dra till sig allt behövt material. Shaw hade tagit en blomsterflicka ur rännstenen och gjort henne till mer än hertiginna vad språk, tankar och seder beträffade, men när han väl skapat sin fulländade kvinna, som kunde känna av egen förmåga, visste han inte vad han skulle göra med henne. George Bernard Shaw hade i panik flytt hem till sin mamma och druckit en kopp te.

Jenny skulle ta en man ur den manliga rännstenen, en verkställande direktör kanske, och lyfta honom upp ur fåfängan och lönsamheten. Hon skulle lära honom flyga – som Superman! – och hon skulle veta vad hon skulle göra med honom när han var färdig.

Åh dessa män som satt isolerade i sina direktionsrum, laboratorier och skrivkammare, som gömde sig i sina samlingar av frimärken, aktier, guldjetonger eller andra små symboler. De såg med kyliga, räknande ögon, de byggde abstrakta system och fyllde tomma rutor i sina album. Hon reste sig med hela sin varelse mot den manliga tanken att observation och ökat medvetande var livets mening. Nej, nu var det dags att gå den andra vägen, att ge medvetandet liv, att göra observatören delaktig i det som hände utan att för den skull sticka ut hans ögon. Pygmalion II, att ge medvetandet liv, att hugga tag i den torra lerklump som var mannen, blöta honom till formbarhet och arbeta med smala, starka händer. Mannen hade inte utvecklats sedan grottornas tid.

Det måste gå! Hon skulle upptäcka sin pjäs medan hon skrev. Utspekulerade puzzlen, som hos Ibsen, låg inte för henne, hon hörde röster i sitt hjärta. Det föll

en skugga av död över en för medveten avsikt, över en för tydlig symbolik. Inte ett korsord utan en dikt.

Viveka hade kommit med Ulf's blom-mor. Det var inte bråttom med Ulf. Visst var det skönt att förälska sig, att svepas med av Helenas blod och vara den mest åtråvärda kvinnan på jorden, men en cirkusföreställning var kärleken ändå, med bara sågspånet kvar när lamporna slocknat.

Och vem var denne Ulf? En läsande man, fylld av fragment från den väldiga ström av information som flöt förbi; det var svårt att veta vad som kom från honom själv, hur han blivit den person han råkade vara.

Vad hade Ulf med sig till i morgon? Han hade rest kors och tvärs, varit överallt och ingenstans. Han var lika trött på politikens trånga värld som hon själv, lika trött på slaveriet under TV och andra media. Det sades att svensk TV och radio var reklamfria, men ingalunda, i stället en ihärdig propaganda för stats-socialism.

Stackars Egon, hans poseringsdrift var så stark att han helt kommit i TV:s våld. Ulf sade sig uppleva att den kultur i vilken han försökte spela en roll var misslyckad, alltmer förgrovd. Det tyckte hon själv; i Sverige härskade dumhetens demokrati, man saknade kunskaper, analyseringsförmåga och nöjde sig med trosvisa utlåtanden. Vad det var viktigt att hon studerade, att hon ansträngde sitt förstånd. Ulf, en skeptisk, en smula ironisk man, talade med en röst hon tyckte om, gestikulerade med händer hon ville vidröra.

Vem vet, kanske Ulf. På morgonen hade hon betraktat sig i spegeln, hon var

inte vacker, munnen för bred, näsan för lång. Viveka hade sagt att hennes näsa var begåvad, spirituell, Viveka hade talar om hennes kattlikt mjuka ryggrad och den erotiska magnetismen i dess böjning. Viveka, så stolt i sin tanke, så skyddslös i sin vänskap.

Hon kände sig dåsig. De senaste åren hade hon brukat se bilder innan hon somnade, hon drömde till hälften vaken. Drömmen kunde vara en källa till förnyelse som fanns kvar. I drömmen förvandlades allt det hon upplevt på dagen. Hon hade klättrat upp i ett träd och sågat ner en tung gren, den föll knakande. På natten gick hon uppför en vindlande kyrktornstrappa och mötte en dolsk liten man med ett gevär, på nerväg. På dagen hade hon följt med Egon till en simtävling, i drömmen såg hon två ålderdomliga lokomotiv, som körde ikapp på parallella spår.

Hon visste inte om drömmens bilder ville säga henne något, men hennes känsla sade ja: bilderna var ett utslag av något okänt, de hade en gåtfull glans av verklighet. Hon bemödade sig att se, att minnas vad som visades fram. Nu, bakom slutna ögonlock, såg hon en buxbomshäck, hårt tuktad genom klippning, och innanför den finkornigt grus. Hon visste att det var en grav fast hon bara såg hälften, hon visste att det var Jenny Manders grav.

Hon ruskade sig vaken, hon måste gripa fatt i en annan Jenny. Buxbomshäcken, låg, stel och geometrisk, var det begränsade livet med Mander, och kroppen under gruset var den del av henne själv hon flytt ifrån. Det måste finnas en annan Jenny, som hade en uppgift ovan jord, i solen.

Hon kröp ihop och drog täcket tätare omkring sig. På nytt klarvaken tänkte hon på sina nya skor. Hon var van att gå i lågklackade, bekväma skor, men när hon lämnat Egon hade hon köpt nya och frivola, efter sista modet, som råkade var extra högklackat. Det fanns något lågt hon måste lämna bakom sig. Superman flyger, hans kvinna trippar på höga klackar.

Jenny travade allt bättre i sina nya skor. Lisen, en arbetslös skådespelerska i dockteatergruppen, hade talat om kvinnans steg in i älskad famn. En kvinna möter sin man och tar de steg som behövs för att ge honom en kram. Det var märkvärdigt hur talande de där stegen kunde göras, hade Lisen sagt: snabba, långsamt njutningsfulla, i tvekan förväntan, med oemotståndlig kraft. En kvinna kunde uttrycka hela sin kärlek genom sättet att ta två steg.

Var dockteatern en alltför begränsad form, hänvisad till ord och röstens musik? Hon tvekade, dockor kunde inte dansa. Det hon ville göra måste ha djup, det måste komma under materialismens yta.

Hon såg huset där hon bodde, undan-gömd. Det var ett hus från seklets början, ett gårdshus med små och mörka rum, låga i tak. Fint folk hade bott i gathuset tvärs över bakgården, i stora rum, nära människorna och klappret från hästhovar. Ljus strömmade in genom fönster så höga att de måste delas med en horisontell ribba. Höga burspråk sköt ut från vad som en gång varit eleganta salonger, tänkte hon. Den nuvarande ägaren hade stilenligt försökt att kämpa emot kvarterets förslumning: den grå rappningen verkade ny och fönsterblec-

ken hade målats i en diskret, olivgrön ton.

På bakgårdens spruckna asfalt stod Jennys cykel bredvid soptunnor och en piskställning. En flicka i blommig hätta hade kommit ut ur gårdshuset med sin dockvagn.

En tunnel, unken och dyster, ledde genom gathuset ut till trottoaren. "Hej," sade Jenny till flickan med dockvagnen.

"Hej," sa flickan och pekade mot tunneln. "Sitter fullingarna kvar?"

Jenny tog några steg och tittade efter. "Nej, det gör de inte."

"Bra va," sa flickan och satte fart.

Generationer av glada stadsbarn hade lekt här och sprungit för livet genom den hemska tunneln. Vad spelade det yttre för roll, det fanns ingen anledning att ömka dem. Piskställningen var vacker, med tydliga spår av snickarens hand. Och efter regn hängde vattumannens droppar som pärlor längs den slitna stängeln.

En timma senare, på väg hem över bakgården, hade hon fått sin idé: Pygmalion II, att uppfinna en man. All den tvekan och ängslan hon känt under sina ensamma veckor hade blåst bort. Någon hade lyft en taktpinne för att spela. Tystnaden före de första tonerna var ljus av förväntan.

Ett gotiskt slott! Gårdshuset tornade upp sig, högt och smalt. Väninnor läste gotiska romaner om ädla jungfrur, grymma herrar och svärmodiga trubadurer. De fann en gammeldags romantik sannare än social realism, närmare det som ville bli till. En slätstruken samhällsanpassning räckte inte åt någon. Det gamla gårdshuset reste sig som ett gotiskt slott, bebott av rucklare och helgon.

Slottets vindbrygga var bara en sten-tröskel framför en dubbeldörr med grådaskiga glasrutor. Morgonljus silade sparsamt in i en låg korridor med dörrar till vänster och höger. En rostig rattkälke hade glömts kvar, en pappersbal stod på kant.

Var rattkälken en gåva till Pygmalion II från väldiga makter? En rattkälke kunde vara bra att ha en vinternatt. Thomas Baxter stod det på en namnskytt. Nu när hon skulle skriva en pjäs måste hon gripa tag i allt. Kanske var denne Baxter ett intressantare fall än en verkställande direktör, slätkammad, effektiv och halvblind. Och i pappersbalen kunde man gröpa ur ett gömställe för sig själv, för vem som helst. I pappersbalen var allt möjligt. Bara språket var komplett. Joyce hade dyrkat språket som en gud, med all rätt. Språket, den oändliga mäktigheten av möjligheter, orörd och jungfrulig, rotad i allt som sagts och tänkts, är gud. Varje formulering i ord är mänsklig, en begränsning, en reduktion. Och just i detta, att varje replik hon skrev måste vara ofullkomlig, såg hon sin förlåtelse och en brygga till andra människor. Den som trädde fram visade sina brister, sitt behov av de andra.

Superman! Hon rätade ut sig på rygg, sträckte vristerna och vickade med tårna mot lakanet. Mannen av stål hade skapats av två sjuttonåriga pojkar, han var lika ung som de, en drömd hjälte mera boy-scout än någon annan. Ändå hade filmen om Superman blivit en film för kvinnor, den sågs och diskuterades av kvinnor. Hon hade varit på den tillsammans med Viveka, de hade fyllts med ett sådant övermått av energi att de gett sig ut på en lång och nattlig promenad. Att

flyga genom luften omsluten av Superman var en mjuk och snäll bild av ett famntag, en upplevelse av mannen som beskyddare. Men så enkelt som ett återtag var det inte. Tvärtom, det fanns en antydning om något nytt hos Superman, något som äntligen var en utmaning för den moderna kvinnan: den unge Chopin, söndagsbarnet Musset.

Hon rullade runt och strök håret ur ögonen, bort över axeln. Fanns det en enda minnesvärd man i den moderna litteraturen utom Stephen Dedalus? I gångna tider några stycken, Odysseus, Hamlet. Och nu? Stephen Dedalus, en revolutionär som ville sjunga in ett konstnärligt århundrade. Hur kapitalt hade han inte misslyckats. Det som kom var en förtappad generation, kollektivets rotlösa söner. En blick mot en tom plåtburk i strandkanten, redan till hälften dold av sand. Det heroiska språket hade utfört sina storverk förgäves.

Och kvinnor? Lelia hade fångat hennes intresse, kanske också hon som skrev boken om Lelia, Aurore Dudevant med författarnamnet George Sand, eftersom hennes svärmor baronessan inte kunde bära tanken att se sitt namn förödmjukat på en kommersiell produkt.

George-Lelia, den första och ännu så länge sista moderna kvinnan. I sin fantasi höll Jenny en revolver i handen, siktede noga och sköt en cigarr ur mannens mun. Nu kom det nya kvinnor, tvåhänta och modiga.

Gathuset och gårdshuset, detta sträv-samma par, var en bild också av dagens Sverige. De gamla klasserna, herrar och tjänstefolk, hade inte försvunnit. Industrimän och bankirer, advokater och läkare var fortfarande samhällets främsta,

men de stod under attack från de nya herrarna: makthavare från fackliga och politiska organisationer, som Egon, massmediafolk och undervisare, den nya tidens show business.

Gårdshuset stod oförändrat kvar, arbetare och lägre tjänstemän, föraktade av de nya herrarna, kollektivanslutna och exploaterade. Men både gamla och nya herrar var mogna för en överraskning: de hade inte sett det gotiska slottet.

Till vad skulle drömmen förvandla de båda husen? Hon tänkte på en svensk flagga, gul och blå. Den gamla tidens idéer hade blivit flaggor. En man som Egon tänkte aldrig sakligt, analyserade aldrig. Han visade i stället sin flagga, han uppfattade ingenting av motståndarnas argument utom färgen på deras flagga.

Sömnen kom på nytt. Hon slöt ögonen och såg än en gång sanden innanför buxbomshäcken. Sanden blev en grusväg av den lantliga sorten, men alldeles rak. Hon gick den framåt och höll någon i handen, någon som inte var synlig; en kvinna trodde hon men visste inte vem.

Ett stycke längre fram kom en tjäder-tupp ut ur skogen. Vingarna hängde, stjärten stod som en solfjäder, strupen svällde. Han började knäppa, klucka och sisa.

Jenny stannade, hon höll hårt tillbaka sin följeslagare för att inte störa. En tamhöna spatserade förbi, likgiltig för spelet, och Jenny tänkte innan hon somnade: Så synd att det inte finns någon av hans egen sort, som lyssnar.

Vi har alla skuld i att vintern kommer.